

Et merkelig fossilfunn fra Rogaland

Av Jan Stenløkk

Det er ikke vanlig å finne fossiler i Rogaland, selv om det lenge har vært kjent løse fossilfunn av kambrosilur-alder herfra, og til og med enkelte mindre fossillokaliteter finnes. Men når det dukker opp en stor og hel trilobitt, er det grunn til å kikke nærmere på funnet.

Den best kjente lokaliteten for fossiler er nok Ritland-området i Hjelmeland, der det ble funnet fossiler i 1949. Konservator Holgersen ved Stavanger museum kom året etter på sporet av en hel trilobitt hos en lokal bonde. Nå ville ikke finneren gi fra seg funnet uten videre, men kunne i det minste fortelle hvor den var funnet. Utrolig nok resulterte letingen i at de fant motstykket til fossilet – enda flottere enn det opprinnelige funnet (Holgersen 1965). Ellers er det funnet mange andre fossiler i Ritlandområdet, både sporfossiler (Klaust 2004) og flere nye trilobitter. De stammer fra en temmelig sparsom fauna av mellom-kambrisk alder (Henningsmoen 1952, Bruton & Harper 2000). At de fortsatt er bevart, skyldes trolig et stort meteorittnedslag som skjedde her i prekambrisk tid (Riis 2002, 2008). Det førte til at landskapet bevarte noe av den senere lagrekken, som ellers ble ødelagt av påfølgende, overskjøvne fjellkjeder.

Også andre steder i Rogaland er det bevart mindre områder der det er funnet fossiler. Fra Karmøy er det et område med sedimenter som er fossilførende, av sen ordovicium til tidlig silur alder. Det kjennes best kjent fra dreneringsarbeid i et myrområde og er beskrevet av Broch m.fl. (1940), men ellers ligger lokaliteten overdekket. Fossilene har mange likheter med funn fra Stord, beskrevet av blant annet Kjær (1929). Lenger øst for Rogaland, på Hardangervidda, er det også funnet fossiler av tilsvarende alder, men de er gjerne deformerte og presset mer eller mindre skjeve av fjellkjedebevegelsene (Bruton m.fl. 1984, 1989, 2008).

Et nytt fossilfunn fra Rogaland, som skal beskrives her, ble funnet under graving av en brønn i 1954 på gården Bakkevik (gnr. 140 bnr. 4) i Tysvær kommune i Ryfylke. Fossilene ble oppdaget av Lars Georg Bakkevik, og de ble tatt med til hans lærer på Tveit jordbruksskole. Her ble det raskt fastslått at det var fossiler – hvorav den største måtte være en trilobitt. Enkelte av fossilene ble oppbevart på jordbruksskolen fram til 2007, da trilobitten ble hentet tilbake. Andre fossiler som hadde blitt oppbevart i et vedskur på gården Bakkevik, forsvant under rivingen av bygningen. Dette var visstnok ”skjell”, dvs. brachiopoder, og det ble bare funnet en enkelt, men hel trilobitt.

Via Alfred Leth og Ivar Lygren i Hå steinklubb kom undertegnede i kontakt med Lars Bakkevik. Den 1. mai 2008 dro vi derfor opp til Bakkevik gård for å se nærmere på fossilene, og undersøke stedet der de ble funnet for mer enn 50 år siden.

Samlingen med fossilførende stuffer består av to typer bergarter. Den ene er en finkornet, siltig og mørk sandstein med enkelte ispedde, løse korn av godt rundet kvartsitt som har en korndiameter på 1-2 mm. Ut fra lik

Lokaliteten på Bakkevik gård der fossilene ble funnet for 50 år siden, like inntil bergskrånningen av fyllitt.

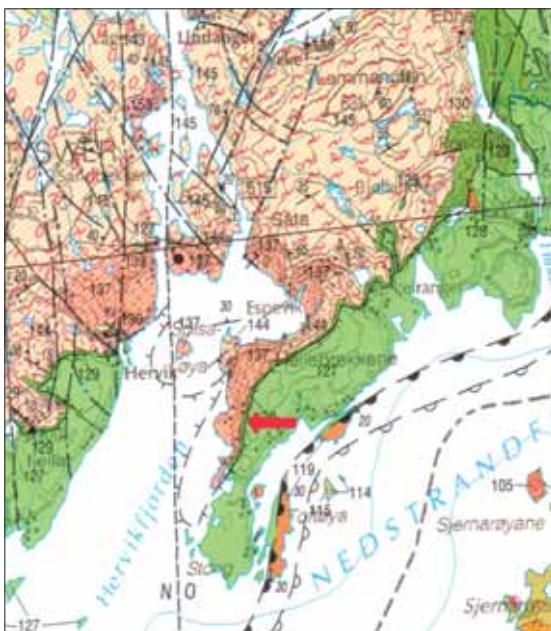
Bakkevik-trilobitten er en svært godt oppbevart Asaphus av ordovicisk alder.

sammensetning og vitring, syntes flere av fragmenter å stamme fra samme steinblokk, trolig sprengt i biter under gravingen. Fossiler i disse steinene besto av tomme avtrykk der kalken var oppløst, slik at bare avtrykkene sto igjen av sjøliljestilker og brachiopoder, samt en hornkorall. To andre stuffer hadde imidlertid en helt annen sedimentologisk sammensetning av mørk grått og kalkholdig sediment og med homogen tekstur. Et mindre stykke hadde tallrike, centimeterstore avtrykk etter brachiopodeskall, mens et annet hadde et helt, positivt avtrykk, delvis med skallrester, av en hel og stor trilobitt.

Trilobitten er 63 mm lang, slik den ligger nesten utstrakt. Øvre tverrsnitt for haleskjoldet er 35 mm, og det er tydelige øyne, med avstand på 12 mm. Haleskjoldet har tydelige striper der det ytre skallet mangler, mellomkroppen består av ni ledd, og fossilet er svakt sammentrykket på midten, men er ellers udeformert. Trilobitten tilhører slekten *Asaphus*, en slekt som levde i tidlig ordovicium. Den er helt lik tilsvarende fossiler fra Oslofeltet både med hensyn på bergart, mangel på deformasjon og form.

Hadde ikke forhistorien vært kjent, hadde det ikke vært tvil om at dette var en "Østlending" - men finneren altså er helt sikker på at dette var trilobitten som han hadde funnet på Bakkevik gård i 1954.

Funnstedet ligger 32 meter over havet, vest for selve Bakkevik gård (UTMwgs84 32VLL094795) og i overgangen mellom dyrka beitemark og steinur. Brønnen ble gravd ut med gravemaskin til en dybde av 3-4 meter i "leire og morene". Funnstedet ligger like ved en bratt bergvegg som går opp til 280 m.o.h., og befinner seg øverst på en svakt hellende gresskråning med mot jorder. Dessverre var alle rester etter utgravd masse forsvunnet eller kraftig overgrodd, men for 6-7 år tilbake ble det lett etter flere fossiler i restene etter massen, dessverre uten hell. Det er også sett langsetter nedre del av bergveggen, men heller ikke her ble det funnet flere fossiler. Fjellsiden består av relativt finfoliert og sterkt presset fyllittbergart, noe som også finnes på blokker som ligger i området. Noen udeformerte sedimenter ble ikke funnet.

Rosa grunnfjellet av prekambrisk alder ligger under den mørkegrønne stripen av av steddannede bergarter som ikke er skjøvet særlig langt og kan være mindre omdannet, mens lysegrønt er omdannede og overskjøvne bergarter.

Geologisk befinner lokaliteten seg i skillet mellom grunnfjell og de overliggende fyllitter. Det kan være en tynn overgangssone over grunnfjellet, som enkelte steder kan bestå av stedegne, noe mindre omdannede sedimenter. Ellers er fyllitten sterkt deformert av press fra overskyvning i forbindelse med dannelsen av den kaledonske fjellkjeden i silurtiden.

Kan det dermed tenkes at det ved Bakkevik gård ligger en liten lomme med uforstyrrede og fossilførende sedimenter like over grunnfjellet? Eller er fossilene fraktet inn med is under eller på slutten av siste istid? Det siste er nok den mest sannsynlige forklaringen, og Holgersen (1965) nevner flere spredte løsfunn av fossiler fra Rogaland, antatt å være fraktet med isen. Det er imidlertid besynderlig at det skal ha samlet seg flere fossilførende og ulike bergarter på det samme, lille området. Fra Hardangervidda er de neppe kommet. Da ville fossilene vært mye mer deformert og merket av transport. De er heller ikke så "slitt" som fossilene fra Karmøy-Stord området i vest.

Så her slutter historien om Bakkevik-funnene. Kanskje blir det funnet flere fossiler i herfra etter hvert – eller var det bare en tilfeldighet?

Tiden får vise hva som dukker opp.

REFERANSER:

Broch, O., Isachsen, F. & Isberg, O., Strand, T. (1940): "Bidrag til Skudenes-sedimentenes geologi". NGU nr 155.

Bruton, D.L., Harper, D.A.T., Gunby, I. & Naterstad, J. 1984: "Cambrian and Ordovician fossils from the Hardangervidda". Norsk geologisk tidsskrift (64)4:313-324.

Bruton, D.L., Harper, D.A.T. & Repetski, J.E. 1989: "Stratigraphy and faunas of the Parautochthon and Lower Allochthon of Southern Norway". Publisert i Gayer, R.A. (ed.): "The Caledonide Geology of Scandinavia", side 231-241.

Bruton, D.L. & Harper, D.A.T. 2000: "A mid-Cambrian shelly fauna from Ritland, western Norway and its paleogeographical implications", Bull. Geol. Soc. Denmark, vol. 47:29-51.

Bruton, D.L., Harper, D.A.T. & Ørum Rasmussen, M.C. 2008: "The Otta brachiopode and trilobite fauna: palaeogeography of Early Paleozoic terranes and biotas across Baltoscandia". Fossils and Strata, 2008(54), side 31-40.

Henningsmoen, G. 1952: "Early Middle Cambrian Fauna from Rogaland, SW Norway", Norsk geologisk tidsskrift, vol. 30:13-31.

Holgersen, H. 1965: "Sjødyr til fjells". Stavanger Turistforenings årbok, side 131-169.

Knaust, D. 2004: "Cambro-Ordovician trace fossils from the SW-Norwegian Caledonides" Geol. J. vol. 39, side 1-24.

Kiær, J. 1929: "Den fossilførende ordovicisk-siluriske lagrekke på Stord og bemerkninger om de øverige fossilfunn i Bergensfeltet". Bergens Museum Årbok for Naturvidenskap 11, 1-90.

Riis, F. 2002: "Ritland - mulig meteorkrater i Rogaland", GEO nr3, side 40-42.

Riis, F. 2008: "En geologisk sjokkhistorie". Norsk Sokkel, årg.5, nr 3/2008, side 32-36. Finnes også digitalt på: <http://www.npd.no/Norsk/Produkter+og+tjenester/Publikasjoner/Norsk+sokkel/>.